

LA DIFUSIÓ SOCIAL DE LA SUBSTITUCIÓ LINGÜÍSTICA A LA CIUTAT D'ALACANT. ASSAIG D'UNA CRONOLOGIA

Brauli MONTROYA ABAT

INTRODUCCIÓ

Les descripcions de què disposem sobre el procés de substitució del català no són precisament d'allò més complet ni exhaustiu. Les primeres notícies que n'hem tingut s'han centrat en el cas valencià i han anat a càrrec de L. V. ARACIL (1968, 1979, 1983, 1984) i R. L. NINYOLES (1969, 1971, 1982), els quals s'han basat en les seves pròpies experiències com a valencians de la capital i en un variat anecdotari personal. I, per bé que el fenomen no es troba ni molt menys restringit al País Valencià (pensem en el Rosselló, per exemple, on es mostra més avançat), és pràcticament només sobre el territori més meridional de la llengua catalana que hom ha continuat investigant el procés substitutori; bé globalment, proporcionant algunes dades esparses (NINYOLES, 1992a, 1992b; QUEROL, 1993, 1994), o bé particularment, centrant-se en aspectes concrets d'alguna comunitat de parla (QUEROL, 1989; MONTROYA, 1995).

Fins ara, però, no disposem de cap treball que hagi satisfet plenament la necessitat de proporcionar un coneixement complet del fenomen, no ja a nivell dels Països Catalans, sinó tampoc de localitats o comarques específiques. Aquest segon objectiu és precisament el del present article, el qual és resultat d'un treball més extens i pregon sobre el procés ocorregut a la ciutat d'Alacant¹, on el català ha quedat relegat a la comunicació entre persones conegudes i d'edat madura, i el castellà ha esdevingut la llengua no marcada de comunicació entre la majoria dels alacantins (autòctons). Amb aquest estudi es pretén encoratjar a emprendre'n d'altres de semblants i, així, contribuir a la construcció d'una visió panoràmica de la situació real del català davant el fenomen substitutori que pateix².

És molt probable que la bilingüïtzació de la ciutat d'Alacant haguem de fer-la retrocedir a principis de l'edat moderna; segurament, com a la resta de les zones més urbanitzades del País Valencià. Malgrat això, encara a finals del segle XVIII (1784), en el context de la repressió lingüística dels primers Borbons, detectem un important grau de fidelitat a la llengua autòctona a través de les prohibicions públiques en l'ús del català a la ciutat (CARRERAS, *it al.*, 1976: 76). Indirectament, això ens serveix d'indici per a deduir encara un paper molt limitat per al castellà entre els alacantins.

Ben aviat, però, a mitjan segle XIX, comencem a tenir ja notícies que ens insinuen el començament de la castellanització de la classe benestant alacantina, tal com palesen els tes-

1. El treball originari, que du com a títol *Alacant la llengua oculta (La interrupció de la transmissió intergeneracional del català a la ciutat d'Alacant)*, és fruit d'una beca concedida a qui signa aquestes ratlles per l'Institut de sociolingüística Catalana (Barcelona, 1994).

2. Ja comencen a fer-se cada vegada més freqüents els estudis que, referits a diferents zones o àmbits socials de la nostra comunitat idiomàtica, apunten en aquesta direcció. Vegeu, per exemple, els treballs de SUBIRATS (1991), MONTROYA (1992), VILA (1993) o BOIX (1995).

timoniatges, entre d'altres, del geògraf P. MADDOZ (1845: IV, 527) o de l'escriptor alacantí R. ALTAMIRA (*apud* SEVA, 1992). A partir d'aquest moment i fins a l'inici de la guerra civil, es multipliquen les manifestacions –directes o indirectes– que la fesomia lingüística de la ciutat està canviant de dalt a baix en l'escala social (MONTROYA, 1986: 120-122; GIMENO i MONTROYA, 1988: 520-521; RODRÍGUEZ-BERNADEU, 1994: 68-89).

Aquesta datació aproximada de l'inici de la substitució del català pel castellà a Alacant, ens la confirma, gairebé punt per punt, la memòria dels alacantins entrevistats per al present treball ³. Les entrevistes, que segueixen el mètode de la història oral, tenien com a objectiu prioritari la reconstrucció de l'*arbre de transmissió lingüística* (ATL) de l'individu, això és, una mena d'arbre genealògic, a l'estil dels que són usuals entre els antropòlegs, en què s'estableix la xarxa de relacions lingüístiques que mantenen els membres de l'arbre entre si. Aquí es pot apreciar quin estrat generacional interromp per primer cop la transmissió familiar del català, si es recupera després en les edats adultes, si aquests fets segueixen algunes pautes cronològiques o sexuals, etc. I de la comparació dels diferents ATL en base a l'antiguitat que assoleixen, de la classe social on s'inscriuen i de la zona de la ciutat on es socialitzen els seus membres més antics, podem arribar a induir com es desenvoluparia el procés a nivell de tota la ciutat.

La presentació de les dades la farem seguint la difusió cronològica del procés per tota la ciutat d'acord amb les quatre etapes que marquen el seu inici en altres tantes zones urbanes:

- 1a. Mitjan segle XIX al centre urbà modern.
- 2a. Anys 10 del nostre segle al centre antic i l'oest de la perifèria urbana.
- 3a. Anys 20 a l'est de la perifèria urbana.
- 4a. Anys 30 en una zona deprimida del centre.

MITJAN SEGLE XIX

Entre els individus entrevistats –o referits per aquests– que han estat socialitzats al centre urbà modern d'Alacant, no n'hi ha cap que tingui actualment el català com a primera llengua. Això, de bell antuvi, ja ens fa deduir una major antiguitat de l'abandó familiar del català en aquesta àrea urbana. També comprovem que la majoria d'aquests individus provenen de classes socials més acomodades que les dels subjectes de la resta de la ciutat. És obvi, per tant, que datació més antiga del procés alacantí de substitució lingüística es dona en aquesta zona, on ja detectem, dins la *història lingüística* (HL) de JS-89-F ⁴, un primer cas d'interrupció de la transmissió general del català sobre l'any 1865. La visió i el comentari de l'ATL d'aquest subjecte (figura 1), ens servirà de punt de partida per a observar els fenòmens més típics que després es repetiran en els altres casos estudiats.

3. La mostra, amb un centenar llarg d'individus, incloïa representants dels diferents barris i grups socials de la ciutat. La variada capacitació lingüística dels alacantins també hi tenia la seva representació: des dels bilingües amb el català com a llengua primera fins als monolingües en castellà, passant pels bilingües amb el castellà com a primera llengua i els sesquilingües castellans que entenen el català.

4. És la manera de representar i distingir els subjectes entrevistats. Les dues lletres abans del guió corresponen a les inicials del nom i el primer cognom, la xifra, a l'edat en el moment del treball de camp (estiu de 1993), i la lletra final, al sexe (F=femení, M=masculí).

Observem que la HL d'aquest subjecte s'inicia amb els seus avis paterns i materns, tots nascuts en el decenni dels 30 del segle passat. Les línies contínues entre ells i amb els seus descendents (els pares de JS-89-F) signifiquen que es comunicaven en català. Tanmateix, una germana de l'avi patern del nostre subjecte (tia-àvia, ±1830) ja dóna lloc a la interrupció amb la seva descendència d'aquesta línia contínua quan educa la seva filla (tia de JS-89-F, ±1865) en castellà. Aquesta tia té com a primera llengua el castellà (Cs) per bé que l'ambient familiar i social encara li permet adquirir com a segona llengua el català (CT). Emperò, a partir d'aquesta generació (la dels nascuts als anys 60), es generalitza en la família i en el seu nivell social (el més elevat de la ciutat), el costum de pujar els fills en castellà, d'on és producte la generació de JS-89-F (Ego):

Cuando yo vine al mundo, ya todo el mundo, en castellano (...) ya en los comercios se hablaba el castellano, ya empezaron con el castellano ya (...) ya todos los chiquitos (...) en castellano todos.

El català, en aquesta generació, ja no sempre s'arriba a adquirir en tots els casos: els membres femenins solen quedar com a sesquilingües en castellà (= es limiten a entendre el català) o bé posseeixen un coneixement molt precari del català, com ara en el cas de la nostra informadora; els membres masculins, pèl contrari, l'adquireixen força correctament per a ser una segona llengua. Tanmateix, el català, que ja no els és propi, no l'usen entre ells encara que el sàpiguen. Si de cas, el reserven per a la comunicació amb les classes subalternes, segons ens conta JS-89-F:

los hombre les ha gusta(d)o más... Como les ha gusta(d)o salir y tomarse una copa y todas esas cosas... Los hombres, pero los antiguos (...). Mi hermano sí que hablaba a veces. Mira, tenía el almacén de maderas y los trabajadores hablaban en valenciano. Y él, pues hablaba también con ellos el valenciano (...). No es que lo supiera bien, pero, bien o mal, con los mismos trabajadores hablaba... Es mi hijo, que no lo habla y, en cambio, es un hombre que habla en valenciano... y él, mejor o peor, pero él lo habla.

La generació subsegüent, la dels fills de JS-89-F veu cada vegada més afeblida la presència del català. Dels cinc membres d'aquest ATL que han nascut en els anys 30, només un membre masculí l'ha pogut adquirir com a segona llengua, el fill de Ego, tal com ella mateixa ens explica en la cita anterior. A les dues generacions posteriors (la dels anys 66-72 i la de 1990) ja no queda ni rastre del català.

Segons aquest model de família alacantina benestant i habitant del centre urbà modern, el castellà s'imposa en tres generacions, però en necessita sis (el doble) per fer perdre tota petja del català i, així, poder establir-s'hi definitivament. Vegem-ho en la següent tipologia generacional:

Generació I. Anys 30 del segle XIX. Bilingüe amb el català com a primera llengua. Introdutora del castellà com a llengua familiar amb els fills.

Generació II. Anys 60 del segle XIX. Primera «introduïda» en el castellà. Bilingüe amb el castellà com a primera llengua.

Generació III. Inici del segle XX. Àmpliament pujada en castellà. Majoritàriament bilingüe amb el castellà com a primera llengua entre el sexe masculí. Entre les dones, domini del sesquilingüisme (castellà parlat i català entès).

Generació IV. Anys 30 del segle xx. Pujada en castellà sense excepcions. Minorització del català com a segona llengua (amb la marca sexual iniciada en la generació anterior) i generalització de la reducció al sesquilingüisme.

Generació V. Anys 60 i 70 del segle xx. Sense pares catalanoparlants. Majoritàriament monolingüe en castellà.

Generació VI. Final del segle xx. Monolingüe en castellà.

La resta de famílies del centre urbà modern, pertanyents també a la burgesia local, ja mostren unes dates progressivament més tardanes d'introducció del castellà, fet que va en consonància amb el lleuger descens per l'escala social que presenten. Dels grans empresaris de què procedeix la família de JS-89-F, baixem als petits empresaris, botiguers i professionals diversos d'on ve la vintena llarga de les altres famílies estudiades en aquesta zona. Per tant, ara trobem membres de la generació II (la introduïda per primer cop al castellà) nascuda entre el decenni dels anys 70 del segle XIX i el decenni dels 10 del segle XX. La major concentració de casos inicials de castellanització, d'acord amb el testimoniatge que hem vist de JS-89-F, es dona en la primera dècada del segle XX; la minva de casos del decenni següent indica que la classe social benestant ja estava acabant d'enllestir la interrupció en la transmissió del català en la seva generació II (vegeu la figura 2).

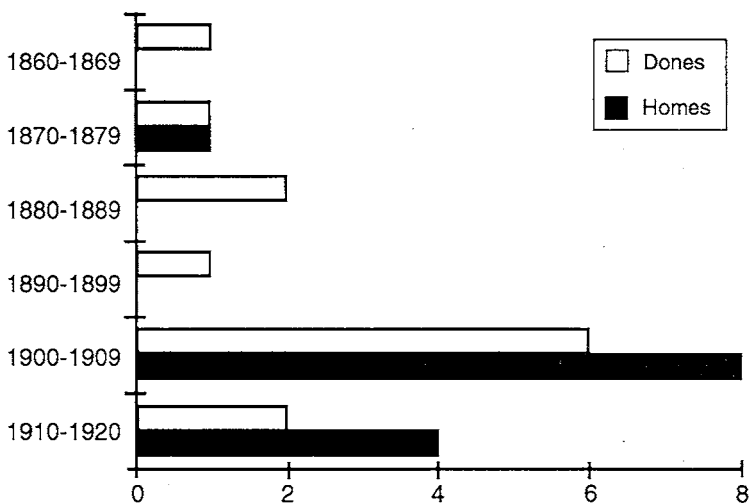

Figura 2. Evolució per decennis dels casos inicials de castellanització familiar al centre modern d'Alacant (1860-1920).

La figura 2 també ens mostra el diferent captament dels sexes: les dones primerament castellanitzades són majoria en els quatre decennis del segle XIX, mentre que els homes en aquesta circumstància s'agrupen en els dos decennis del segle XX. Això palesa la coneguda preferència del membres del sexe femení pels valors lingüístics de prestigi i, per tant, el seu avanç sobre els membres masculins en aquest aspecte. Com que la tria de la llengua familiar correspon als progenitors, aquest serien els encarregats de plasmar en la seva

descendència aquesta discriminació sexual. Això donaria lloc a un *décalage* lingüístic entre els sexes que explicaria la major presència de castellanització inicial d'homes en el segle XX, ja que la majoria de la castellanització inicial de dones s'havia acomplert el segle anterior. El gràfic també ens mostra que cap al començament dels anys 20 ja devia estar castellanitzada toda la joventut procedent de la burgesia local, cosa que devem pensar que contribuiria a agreujar (inconscientment) les distàncies socials. Com a reflex d'això, tenim la radicalització ideològica per districtes que es «dibuixa» a la ciutat arran de les eleccions que donaren lloc a la proclamació de la II República (GARCIA ANDREU, 1986). Vegem-ho en paraules d'un subjecte que s'ho mira «des de baix»:

el valenciano lo hablaban solamente las capas bajas; los señoritos tenían a gala hablar el castellano. Cuando una familia subía un poco de categoría social, hablaba castellano; prohibía a los niños que hablaran valenciano porque «això és de llauradors». (...). Era una actitud social de las clases pequeñoburguesas que aspiraban... -no es que fueran- eran pequeñoburgueses, pequeños tenderos, pequeños industriales, pequeños comerciantes (...), pero para distinguirse (...) el estudiante se distinguía porque era un señorito y el señorito hablaba... (SA-78-M).

2. ANYS 10 DEL SEGLE XX

El centre antic d'Alacant (barri de Santa Creu) i l'oest de la perifèria urbana (barri de Benalua i Sant Blai), a una banda i altra del centre modern són les primeres zones on s'es-campa, en el seu decens social, la interrupció de la transmissió intergeneracional del català (vegeu figura 3). El darrer decenni que hem considerat com a final d'aquest procés per al centre modern (1910-1920) és el primer decenni castellanitzador en aquests barris. Això és, quan comencen a minvar els casos d'individus castellanitzats per primer cop entre les classes altes, és quan sorgeixen els primers casos entre les classes baixes d'aquesta zona prò-xima al centre urbà modern.

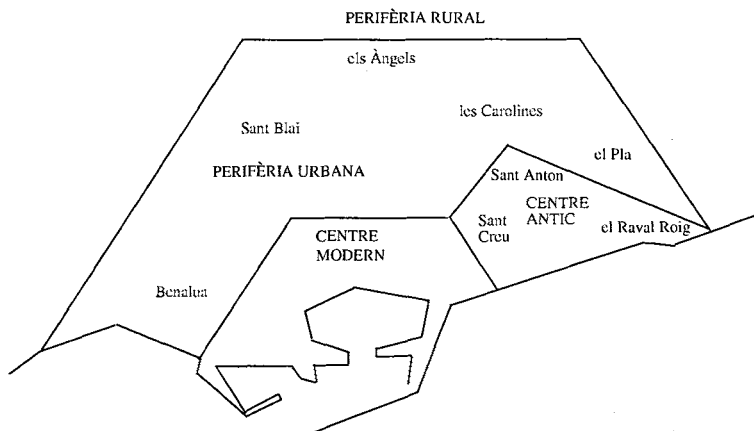

Figura 3. Plànol de la ciutat d'Alacant amb la delimitació de quatre zones segons la tipologia social del municipi.

Els casos que hem recollit de castellanització primerenca al centre antic i la perifèria oest (entre 1911 i 1919) són perfectament reversibles i avui corresponen a parlants que han readquirit el català com a primera llengua. En canvi, a partir de 1920, els individus que són pujats en castellà ja mostren un català com a llengua secundària, fet que palesa una ràpida generalització del fenomen. En els anys 30, seguint aquesta tònica, els infants educats en català ja constitueixen una minoria. A la vista d'aquesta cronologia, es desprèn que el procés té un desenvolupament molt més accelerat que al centre modern, ja que en tres generacions s'assoleix el sesquilingüisme castellà.

És evident que l'ona castellanitzadora procedent del centre ja hi arriba molt crescuda i hi assoleix un efecte multiplicador. Com a exemple il·lustració de l'abast del fenomen en aquesta zona urbana, vegem quin és el resultat mitjà dels ATL dels individus de la zona nascuts en els anys 20:

Generació I. Anys 90 del segle XIX. Bilingües amb el català com a llengua primera. Són els primers que introdueixen en el castellà en família.

Generació II. Anys 20 del segle XX. Primers introduïts en el castellà. Mantenen el català com a segona llengua.

Generació III. Anys 40 i 50 del segle XX. Majoritàriament sesquilingües en castellà. Són pocs els qui conserven el català com a segona llengua.

Generació IV. Anys 80 i 90 del segle XX. Són monolingües castellans en la mateixa mesura que ho són els del centre modern.

Un dels subjectes entrevistats, SB-71-M, en fa dos «retrats sociolingüístics» d'un gran valor. L'un recull l'ambient de carrer al seu barri de Santa Creu durant la seva infantesa (finals dels anys 20 i primers dels 30). Sobre els usos lingüístics dels adults, ens il·lustra amb paraules que posa en boca de les mares del barri: en castellà per a adreçar-se als seus fills, però en català quan xerren entre elles (segregació generacional). Ambdós usos tenen un àmbit públic perquè els seus destinataris es presenten agrupats en col·lectius. Quant a l'àmbit privat, hi domina encara el català entre els adults. Entre els menors, el castellà hi és molt més present, però encara el nostre subjecte, segons ens confessa, aprèn el català al carrer.

L'altre «retrat sociolingüístic» és el familiar. SB-71-M, nascut l'any 1922, és el major de cinc germans que són igualment educats en castellà, però només el darrer, nascut en el decenni dels 40, queda exclusivament monolingüe en castellà. La resta, inclosa la germana, nascuts entre 1925 i 1935, encara que tenen el català relegat a segona llengua, l'usen entre ells; però amb «el petit», tothom empra el castellà. És evident que l'ambient social, en progressiva castellanització, contribuiria a decidir la formació lingüística de cada germà ja independentment del capteniment dels pares. Com veurem en altres exemples, aquest panorama familiar no és cap raresa, ans al contrari, constitueix la norma.

3. ANYS 20 DEL SEGLE XX

Aquesta zona, amb un 30% catalanoparlants, és la part de la ciutat on el català ha conservat una major vigència, però això no sols ho sabem gràcies a la demolingüística sinó també a través de la consciència popular dels alacantins, que sempre ha considerat el barri mariner del Raval Roig i els barris obrers de les Carolines i el Pla com als «més valencians» d'Alacant. En aquesta perifèria est de la ciutat, desenvolupada al voltant del castell més emblemàtic

d'Alacant, el de Santa Bàrbara, la interrupció en la transmissió intergeneracional del català arriba més tard que a les altres zones del centre i l'oest urbà que acabam de veure. Podem, considerar-la, així, el tercer anell en la difusió ciutadana de la castellanització familiar. En concret, la primera datació d'introducció del castellà en l'educació dels fills ens fa retrocedir als anys 20 del nostre segle. Tanmateix, a causa de la seva elevada demografia, aquesta zona ha estat la darrera de la ciutat a abandonar l'ús familiar del català, puix que hi segueixen donant-se casos primerencs de castellanització fins el decenni dels 70.

Pel que fa al manteniment del català com a llengua viva al carrer, aquesta és l'única zona urbana d'Alacant on encara es pot sentir habitualment, especialment al seu raval mariner (el Raval Roig), però, això sí, en la gent major de 50 anys i, sobretot, en els homes entre els 60 i 70 anys. Tenim dades, però, d'un ús molt més extens en el passat. Així, alguns entrevistats d'aquest barri mariner ens han fet una aproximació als usos públics del català als seus carrers, com ara els dels pregons dels venedors ambulants. D'altra banda, de les històries lingüístiques dels subjectes, es dedueix la pervivència del català com a llengua d'ampli ús social fins els anys 20, inclosos, i com a llengua que encara se sentia amb força al carrer, fins la fi dels 30.

Aquesta cronologia del Raval Roig lliga amb la dels casos inicials de castellanització. Els pocs que s'arriben a donar en els anys 20 han estat tots reversibles: corresponen a subjectes que han acabat reintroduint el català com a primera llengua. Així, podem considerar que aquí la introducció efectiva del castellà com a llengua familiar en suplantació del català s'inicia realment els anys 30, que és quan comencem a trobar individus afectats que ja no recuperen la llengua dels seus pares plenament, i no s'afiança fins els anys 40 i els 50, que es quan el fenomen veu la seva generalització.

A la zona interior de la perifèria est (barri de les Carolines, principalment), també els inicis de castellanització familiar als anys 20 es manifesten perfectament reversibles. Els subjectes afectats coincideixen en haver activat el seu català adormit al carrer, amb els amics, tot i que ja en la seva època de jocs al carrer (anys 30), segons ells mateixos declaren, tant es podia escoltar el català com el castellà entre els de la seva edat; això sí, el català encara resisteix una mica més (finals de la dècada) com a llengua del joc en el sexe masculí. Els individus d'edat major i pujats en català (en els anys 10), inclosos els de sexe femení, recorden una infantesa més catalanòfona durant els 20 i encara a principi dels 30⁵.

Els ATL obtinguts per a aquesta zona mostren una successió lingüística semblant a la de la zona 2 (centre antic i perifèria oest) com a fruit de la generalització del fenomen per la ciutat: no hi calen tantes generacions com al centre modern per a una transformació lingüística completa, les tres generacions solen bastar. El cas més freqüent, com a extracte dels nascuts en els anys 30, el podem apreciar en la següent successió generacional:

Generació I. Principis del segle xx. Bilingües amb el català com a primera llengua. Són els *pares* introductors del castellà.

Generació II. Anys 30. Bilingües amb el castellà com a primera llengua. Són els primers *fills* introduïts en el castellà.

Generació III. Anys 60. Sesquilingües (el català a nivell passiu). Són els *nets* dels introductors del castellà.

5. L'escriptor Enric Valor, entrevistat per a aquest treball amb motiu dels anys de joventut que va passar residint en aquesta zona (entre 1931 i 1934), observava com les mares ja començaven a adreçar-se als seus fills en castellà (un castellà farcit de catalanades, ens deia, però castellà a la fi).

La següent generació ja sol anivellar-se amb el monolingüisme castellà d'aquest estrat d'edat a la resta de la ciutat. Com a colofó de la diacronia del procés castellanitzador a la zona, a la figura 4 podem observar que abans dels anys 20 no hi ha casos de castellanització familiar. Per a poder comparar amb el centre modern, hem retrocedit, per mitjà dels pares dels subjectes entrevistats fins al decenni dels 70 de la centúria passada i, com era d'esperar, aquesta zona no registra cap cas de castellanització. Tanmateix, una vegada s'introdueix la substitució lingüística (anys 20), s'estén molt ràpidament, potser com a efecte de l'antiguitat que ja tenia al centre i la introducció incipient que ja s'havia donat en altres barris de la ciutat. Així, ja en el decenni següent (anys 30), hi ha un predomini clar d'infants pujats en castellà i, i en el 40, no neix cap criatura que després sigui educada en català. Els catalanoparlants actuals que han nascut després d'aquests anys han adquirit el català després del castellà i gràcies a pertànyer encara a una primera generació castellanitzada. Però també aquests van disminuint amb el temps, com mostra la figura, i els dos casos dels anys 70 han pogut arribar en aquest punt tan tardà perquè són fills de pares nascuts a pobles catalanoparlants de la província d'Alacant ⁶.

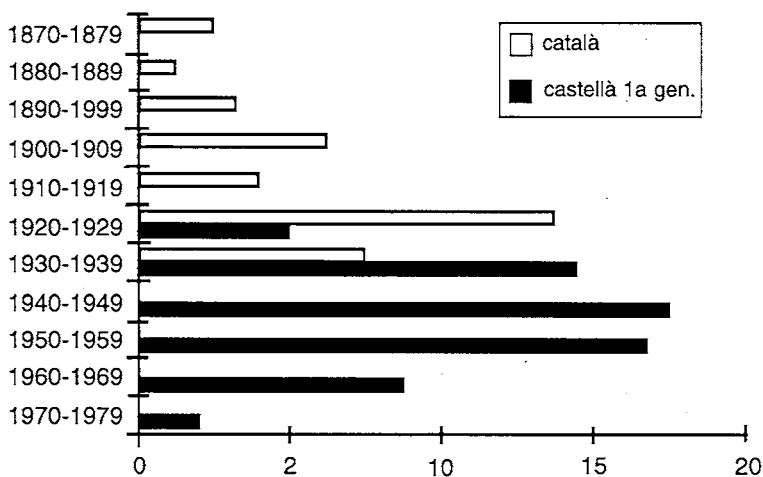

Figura 4. Evolució per decennis en la transmissió familiar del català i el castellà (1a generació) a l'est de la perifèria urbana d'Alacant (1870-1979).

4. ANYS 30 DEL SEGLE XX

En aquestes zones populars que envoltaven el centre urbà modern, s'observa el major retard de tot Alacant a introduir la substitució lingüística en la família. I això a pesar de la gran proximitat i la convivència gairebé quotidiana que mantenien els veïns d'aquestes zones amb les classes superiors. Com a més representatius d'aquesta àrea hi ha dos barris que

6. Aquest és el cas d'AL-33-M, nascut el 1960, que sap el català com a segona llengua, però no tan bé com el seu germà major, nascut el 1951. És a dir, els fills de pares al·lòctons s'integren, amb un cert retard proporcional, al *décalage* generacional alacantí en l'educació dels fills.

avui poden considerar-se desapareguts. La Muntanyeta, que va desaparèixer físicament a finals dels 30 i principis dels 40 per a aplanar la zona on es trobava i prolongar les avingudes i carrers del centre urbà modern. I Sant Anton, desaparegut socialment a causa de la degradació que ha patit, que ha fet que la gent que s'hi va criar, ara ja no hi visqui. En aquests barris i alguna altra zona contigua al centre modern, la introducció del castellà es retarda fins la generació dels nascuts els anys 30.

De la Muntanyeta, a causa de la dispersió que va patir la seva població per tota la ciutat, ens han arribat pocs testimonis, i tots ells (dels anys 10, 20 i 30) han estat pujats en català. Tanmateix, quan aquests mateixos han esdevingut pares, ja residint fora del seu barri d'origen i a partir dels anys 40, automàticament, han aplicat la inevitable castellanització familiar d'acord amb l'ambient general de la ciutat. El darrer cas que ens és conegut d'educació familiar en català pertany a 1935, i el primer de castellanització és de 1939, però ja en un altre barri (encara que tota la família procedia de la Muntanyeta). Ja més tard, el subjecte CM-69-M, nascut a mitjan dels 20, inicia la castellanització familiar en els anys 50, també en un altre barri. Aquest mateix informador representa tota la seva família extensa durant els seus anys infantils a la Muntanyeta (finals dels 20 i primers dels 30) expressant-se en català. De l'Alacant de l'època, en general, cita l'activitat oral pública durant la República i la Guerra: cançons d'ideologia esquerrana que s'entonaven a les manifestacions, tant en català com en castellà; crítics i consignes dels partidaris de la República, en català, etc.

A les altres del centre urbà on residien classes populars, els primers casos recollits de castellanització ja pertanyen a persones nascudes durant els anys 1933, 1934 i 1936. La mare d'un d'aquests subjectes (1911) ens fa veure, per exemple, un predomini clar del català durant els anys vint en l'àmbit públic dels treballadors del port. Però quan es refereix a l'etapa republicana, el castellà creix en les seves referències als àmbits públics en detriment del català; en canvi, les situacions, familiars, d'amistats (de totes les edats), de veïns i, fins i tot, d'autoritats, càrrecs i funcionaris republicans (sempre en converses privades) són en català. El testimoniatge de gent nascuda en els anys 30 i ja amb el castellà com a primera llengua, palesa, a cavall dels decennis dels 30 i els 40, una situació per al català totalment diferent: aquesta llengua ja havia abandonat definitivament l'escena pública, sobretot infantil; i si d'algun infant se sabia que el parlava amb la família, aquest quedava marcat. La probabilitat, doncs, de ser catalanoparlant, autòcton de la ciutat i jove quedava reduïda a zero.

A Sant Anton, els casos inicials de castellanització s'estenen des del 1930 fins el 1970. Els primers, com sempre, són «reversibles», en el sentit que el català és recuperat fins i tot com a primera llengua. La HL de JG-62-F és poc habitual; cada un dels seus pares (catalanoparlants de primera llengua) la va pujar en una llengua diferent –així com als germans de més edat–, però ja la germana menor, nascuda el 1942, veu com tots dos pares es decanten pel castellà, i ja esdevé «castellana» completament. Altres casos de castellanitzacions primerenques són encara de 1945, 1946, 1947, però ara la reversibilitat del català no assoleix la categoria de primera llengua. Posteriorment, els primers casos de 1950 i 1953 ja només donen lloc a individus sesquilingües en català, ja en sintonia amb la resta de la ciutat.

5. BARRIS POPULARS

La major proximitat en el temps del procés ocorregut en els barris populars (apartats 2, 3 i 4) ens ha permès elaborar una casuística par a aquestes zones sobre la diferenciació lingüística entre germans. Incloem en aquest cas tant la llengua ensenyada pels pares com la llengua «represa», pel seu compte, pels fills quan tots els germans han estat pujats ja

en castellà. Així mateix, és possible de trobar diferències entre germans, havent estat tots educats en una llengua o altra, pel que fa a la qualitat del seu català (nadiu o reaprès). Normalment, d'acord amb la cronologia vista, els germans majors tendiran a posseir un coneixement millor de la llengua autòctona que els menors. Distingirem quatre etapes en el desenvolupament del fenomen: abans dels anys 20, entre els 20 i els 30/40, entre els 30 i els 40/50, i després dels 40.

Abans dels anys 20. Només observem que algun subjecte, a pesar de ser plenament competent en català, declara una competència més àmplia en aquesta llengua per part del seu germà major. Per exemple, la informadora EU-75-F, nascuda el 1918, ho diu del seu germà, nascut sobre el 1915:

El major parla molt el valencià, molt retallat, eixe no te diu ninguna paraula en castellà (...). Io, me s'escapa alguna en castellà (...) alguna se m'escapa, alguna paraula, pero a eixe no se li escapa dinguna. Eixe és... pero ALICANTÍ!

Entre els anys 20 i els 30/40. Els «talls» els trobem, en casos concrets estudiats, el 1933, el 1937 i el 1942. Tots pertanyen a canvis de decisió dels pares de cara als germans menors; aquests darrers, però, han pogut readquirir sense massa esforç el català.

Entre els anys 30 i els 40/50. Els casos estudiats ens donen els següents anys per als respectius talls: 1940, 1941, 1942, 1945 i 1948. Ara el català ja no sol ser reaprès ni com a segona llengua pels germans nascuts després d'aquestes dates. El cas més tardà d'aquesta etapa correspon al d'una família nombrosa que torna a ser d'educació bilingüe⁷ (cada pare en una llengua) entre 1938 i 1947, però ambdós progenitors acaben optant pel castellà amb els fills nascuts entre 1948 i 1953.

Després dels 40. Ja minven els casos estudiats perquè hi ha un domini gairebé absolut de l'educació en castellà. Les excepcions les assenyalen algun cas d'autòctons del barri de Sant Anton, vist més amunt, i d'altres de fills de la immigració catalanoparlant a la ciutat.

6. CONCLUSIÓ

Les dues cronologies del procés de substitució lingüística alacantí que hem vist, la del centre urbà modern, amb la seva classe benestant, d'una banda, i la dels barris populars, de l'altra, per bé que amb una temporització i durada diferents, han vingut a confluïr en el seu comú resultat d'abandó en l'ús del català en l'època de la Guerra Civil i la Postguerra. Això ha causat la falsa impressió (entre la població alacantina actual) que el tall sociolingüístic que suposa la interrupció de la transmissió generacional del català, es pot atribuir a causes externes (=repressió política). Però el que hi ha realment és una simple coincidència cronològica entre ambdós processos (el sociolingüístic a la ciutat i el polític general). Segurament, la commoció i el moviment poblacional que es va produir al final de la guerra han fet pensar a molts que a partir d'aleshores es va interrompre –sobtadament!– la transmissió intergeracional del català. En realitat, el que passaria és que el retrocés del català en l'àmbit privat que s'havia encetat unes dècades abans, ara justament, a cavall dels 30 i els 40, acabaria transcendent a l'àmbit públic.

7. Aquest cas s'ha d'afegir al de Sant Anton que hem vist més amunt. No hem obtingut més casos de pares que hagin seguit aquest sistema.

Així, per a fer veure millor la successió dels fets explicats, la figura 5 ens mostra la difusió geogràfica per la ciutat de la interrupció en la transmissió del català com a llengua familiar. L'inici de la substitució del català pel castellà en l'àmbit familiar té lloc al centre urbà modern al si de la classe alta, devers mitjan segle XIX; amb aquesta base, el procés adopta una difusió vertical fins a encabir-hi, en el segon decenni del xx la petita burgesia. A partir dels anys 10 del nostre segle, ja s'enceta la difusió geogràfica, que inclourà, amb la resta del municipi alacantí, les classes populars: les primeres zones a apuntar-s'hi seran les de Santa Creu i l'oest de la perifèria urbana; seguiran les del Raval Roig i l'est de la perifèria urbana (anys 20), i s'acabarà de completar el mapa urbà amb els barris humils de la Muntanyeta i Sant Anton (anys 30). Podríem esquematitzar la difusió del procés substituïdor del català a Alacant per mitjà d'una sèrie d'ones concèntriques que representen les etapes que hem destacat com a inicials a les diferents zones en què hem repartit el municipi alacantí (vegeu la figura 6).

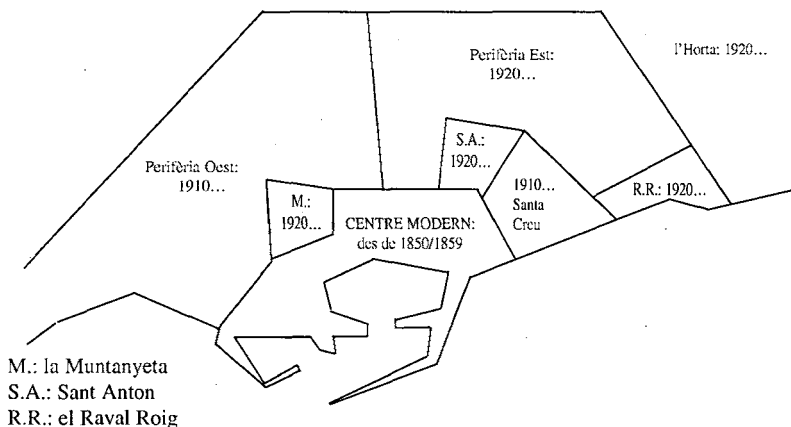

Figura 5. Plànol d'Alacant amb la cronologia de la difusió per zones de la interrupció del català en la transmissió lingüística familiar.

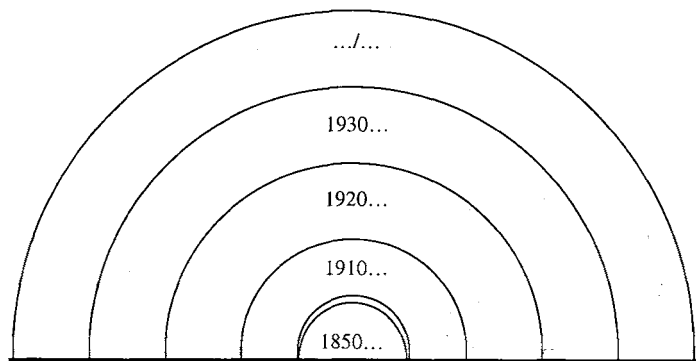

Figura 6. Representació de la difusió cronològica de la substitució del català pel castellà a Alacant mitjançant un esquema d'ones concèntriques.

BIBLIOGRAFIA

- ARACIL, L. V. (1968), «Introducció», dins Escalante, E., *Les xiques de l'Entresuelo. Tres forasters de Madrid*, Lavínia, Barcelona.
- (1979), «Educació i sociolingüística», dins *Papers de sociolingüística*, Barcelona, La Magrana, 1982, 129-217.
- (1983), «L'esprint de les dones», dins *Dir la realitat*, Barcelona, Edicions dels Països Catalans.
- (1984), «La 'llengua dels avis' al País Valencià, una cronologia trabucada», dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, Universitat de València, I, 3-7.
- BOIX E. (1995), *Representació social de la transmissió lingüística intergeneracional en parelles mixtes joves a la ciutat de Barcelona*, Barcelona (no publicat; consultable l CDS de la DGPL de la Generalitat de Catalunya).
- CARRERAS, J. M., et al. (1976), «Nació i regió als Països Catalans: economia política, estructures territorials i ideologies», dins *Debat sobre els Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1977.
- GARCÍA ANDREU, M. (1986), «L'adveniment de la Segona República: eleccions d'abril a la ciutat d'Alacant», dins *Materials del Congrés d'Estudis del Camp d'Alacant*, Alacant, Diputació Provincial de Alicante, 2161-267.
- GIMENO, F., i MONTOYA, B. (1988), «El conflicto lingüístico valenciano en los siglos XIX y XX», dins *Historia de la provincia de Alicante. Edad Contemporánea. Siglo XX*, Ediciones Mediterráneo, Murcia, VI, 517-524.
- MADOZ, P. (1845-50), *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de Alicante, Castellón y Valencia*, Institució Alfons el Magnànim, Valencia, 1987 (2 toms).
- MONTOYA, B. (1986), «Al voltant de la substitució i el canvi lingüístic. Els casos d'Elx i Alacant durant la segona meitat del segle XIX», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 6, 113-125.
- (1992), «Transmissió lingüística intergeneracional i escola catalana a Mallorca», *Escola Catalana*, 294 (13-15), i 295 (11-13).
- (1995), La interrupció de la transmissió intergeneracional del català a la regió d'Alacant. Un estudi de cas, dins *Actes del Simposi de Demolingüística*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 253-263.
- NINYOLES, R. L. (1969), *Conflicte lingüístic valencià*. València, Tres i Quatre, 1978.
- (1971), *Idioma i prejudici*, Palma de Mallorca, Moll 1982.
- (1982), «Sustitución lingüística, diglosia y conflicto», dins: *Estructura social al País Valencià*, València, Diputació de València, 639-677.
- (1992a), *El País Valencià a l'eix mediterrani*, València, l'Eixam, S. L.
- (1992b), *Enquesta sobre l'ús del valencià*, València, Generalitat Valenciana [informe inèdit].
- QUEROL, E. (1989), «El procés de substitució lingüística: la comarca dels Ports com a exemple», dins: *Miscel·lània 89*, València, Generalitat Valenciana, 85-196.
- (1993), Models en contacte: anàlisi dels estudis sobre les relacions interlingüístiques, dins: *Actes del Novè Col·loqui de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura catalanes*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 87-96.
- (1994), Els processos de substitució lingüística: cap a una metodologia d'anàlisi. En: *Segon Simposi del professorat de valencià*, València, Generalitat Valenciana, 23-33.
- RODRÍGUEZ-BERNABEU, E. (1994), *Alacant contra València*, Barcelona, Curial.
- SEVA, A. (1992), «La llengua, entre les dents» (text inèdit).

- SUBIRATS, M. (1991), *Enquesta metropolitana 1986. Transmissió i coneixement de la llengua catalana a l'àrea metropolitana de Barcelona*, Bellaterra, Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona.
- VILA, F. X. (1993), *Transmissió dels idiomes en les parelles lingüísticament mixtes*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.